

Бронікова Світлана Анаталіївна

доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри україністики Національної академії
державного управління при Президентові України

ТВОРЧИЙ ТИП ОСОБИСТОСТІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ЗАПИТ ПРОФЕСІЙНОЇ ГАЛУЗІ

У статті наголошено на визначальній ролі творчого мислення державного службовця під час професійної діяльності. Виявлено залежність прийняття адекватного управлінського рішення від творчого потенціалу управлінця. Розкрито сутність поняття «творчий тип особистості». Запропоновано методики для розвитку творчої особистості.

Ключові слова: державний службовець, професійна діяльність, творчий тип особистості, творче середовище, методики розвитку здібностей.

Bronikova Svitlana

THE CREATIVE PERSONALITY TYPE OF A CIVIL SERVANT AS AN ESSENTIAL REQUIREMENT IN THE PROFESSIONAL FIELD

The article specifies the defining role of the creative thinking of a public servant in the course of professional activities. The dependence of taking adequate management solutions from the creative potential of the manager is identified. The techniques of creative personality development are proposed.

Keywords: civil servant, professional activity, creative personality type, creative environment, methods of brain building.

Броникова Светлана Анатольевна

**ТВОРЧЕСКИЙ ТИП ЛИЧНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО
СЛУЖАЩЕГО КАК АКТУАЛЬНЫЙ ЗАПРОС
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ СФЕРЫ**

В статье отмечена определяющая роль творческого мышления государственного служащего в процессе профессиональной деятельности. Выявлена зависимость принятия адекватного управленческого решения от творческого потенциала управленца. Раскрывается понятие «творческий тип личности». Предложены методики развития творческой личности.

Ключевые слова: государственный служащий, профессиональная деятельность, творческий тип личности, творческая среда, методики развития способностей.

Постановка проблеми. Професійна діяльність державного службовця потребує не тільки спеціальних знань, вміння вільно орієнтуватися у значному масиві специфічної інформації, але й навичок використання комплексного міждисциплінарного підходу до розв'язання управлінських проблем, володіння сучасними алгоритмами прийняття рішень. Затребуваність відповідних компетенцій фахівця висуває високі вимоги не лише до системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування. Формування професійних компетенцій узалежене від великої кількості чинників, зокрема особистісних, і щонайперше від фундаментальної здатності фахівця творчо мислити.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичне й методологічне підґрунтя дослідження творчості як потенційної властивості психоструктури особистості, як специфічного виду пізнання із залученням ускладненого наслідування й здатності кардинально змінювати мислительну настанову під час розв'язання проблеми» [9, с. 153] створено у працях відомих філософів – М. Бердяєва, І. Канта, Л. Фейєрбаха, лінгвістів – О. Потебні, Ф. Буслаєва, які з'ясували роль мови та культури у процесі творчої репрезентації особистості, психологів

– Т. Баришевої, Д. Богоявленської, Є. Туніка, соціологів – В. Парето, В. Смирнова, Ю. Рєзніка та відомих представників інших галузей знання. У сфері управлінської діяльності цього питання торкалися Д. Клементьєв, Н. Нижник, С. Алієва тощо.

Мета статті – виокремити творчий тип особистості державного службовця як суб'єкту, здатного адекватно реагувати на сучасні виклики модернізації галузі. Для досягнення мети в статті наголошено на визначальній ролі саме творчого мислення державного службовця, виявлено залежність прийняття адекватного управлінського рішення від творчого потенціалу управлінця, запропоновано методики для розвитку творчої особистості.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що для досягнення нового результату необхідні нові стратегії діяльності. Найактульнішою сьогодні, на наш погляд, є така: «Люди не є ресурсами підприємств, а, навпаки, підприємства стають ресурсами для людей», які є активними, зацікавленими співробітниками, готовими до змін в постійно мінливому соціально-економічному середовищі [3, с. 19–20]. Стратегія «тотального контролю» має поступитися місцем стратегії зацікавленої підтримки персоналу, що сприяє формуванню та розвитку прихильності до своєї організації, розкриттю потенціалу співробітників. Для здійснення такого підходу потрібні адекватні моделі діяльності управлінських кадрів і готовність останніх до роботи в умовах постійно мінливого зовнішнього контексту, як на мікро, так і на макрорівнях.

Наявність інтелектуального потенціалу та певної фахової обізнаності працівника не є гарантією його безумовної творчої продуктивності. Творчий тип особистості становить симбіоз мотивацій, ціннісної ієрархії, індивідуальних властивостей і характеризується низкою визначальних рис: умінням побачити проблему (уважність), умінням виокремити в проблемі якомога більше можливих сторін і зв'язків (різнобічність мислення), вмінням відмовитися від типового кута зору і запропонувати креативні, нешаблонні підходи (гнучкість та оригінальність мислення), здатністю до численного перегрупування ідей і

зв'язків (варіативність мислення) та до різнобічного глибинного аналізу й синтезу (абстрактно-аналітичний тип мислення), відчуттям організаційної стрункості та ідейної цілісності (природна гармонійність мислення), неконформністю суджень і оцінок (незалежність, самостійність і розкутість мислення), сприйнятливістю всього нового і незвичайного (відкритість сприйняття), конструктивною активністю в неоднозначних ситуаціях (толерантністю до невизначеності) тощо. Також дослідники виокремили низку властивостей особистості, що впливають на розвиток креативності, серед яких дивергентність, оригінальність та асоціативність мислення, семантична гнучкість, здатність до віднайдення й постановки проблеми, до генерування ідей, до процесу аналітичної реконструкції складних сегментів реальності, до долання стереотипів, цікавість, ризикованість, образна пам'ять, цілеспрямованість, гармонійність, чутливість, впевненість у собі, індивідуалізм, здатність до фантазування, позитивна стратегія діяльності, самостійність і незалежність суджень, темпераментність, позиційна варіативність тощо [2].

Дослідники також виокремлюють і такі індивідуальні характеристики креативної особистості, як полenezалежність – вміння виокремлювати об'єкт інтелектуальної уваги з контексту, що ілюструє здатність особистості до концентрації уваги лише на тих аспектах проблеми, які необхідні для вирішення конкретного завдання, вміння відкидати все зайве, тобто не залежати від шумового фону [6].

Використовуючи когнітивні підходи дослідження особистості, вчені пропонують різні класифікації залежно від актуальних критеріїв. Дж. Лакофф, наприклад, пропонує чотири особистісних типи залежно від стиля прийняття рішень, розв'язання практичних проблем, де виокремлює реактивістів, які розглядають проблему не системно, а по частинах; інактивістів, які намагаються уникати реальних змін і скеровані на прийняття поетапних, некардинальних рішень, що не змінюватимуть звичної систематики реальності; преактивістів – орієнтованих на майбутнє, схильних до кардинальних змін;

інтерактивістів, які не хочуть повертатися в минуле, не хочуть «консервувати» сучасне, а прагнуть застосовувати методи оптимального та дієвого планування. М. Маруяма, аналізуючи когнітивні особливості, виявив чотири базових епістеміологічних типи: ієрархічний (Н-тип), індивідуальний (І-тип) та морфогенетичний, складений з двох підтипів (S-тип та G-тип) [10]. Так, за особливостями розуміння й запам'ятовування Н-тип ілюструє схильність до класифікаційного, послідовного сприйняття й розуміння, пошуку регулярних процесуальних ознак, схематизації інформаційних блоків. І-тип віддає перевагу ізолюванню окремих подій, де кожен розглядає як самостійне виокремлене явище; S-тип прагне до холистичного усвідомлення взаємопов'язаних елементів, розуміє емерджентні властивості систем, враховує контекстуальну специфіку; G-тип корелює за загальними ознаками з попереднім типом, але демонструє потужніший творчий потенціал, можливість різноаспектних та полівимірних інтерпретацій. За критерієм «знанневих» стратегій Н-тип пропагує існування «об'єктивного знання», незалежного від суб'єктивних тлумачень, пояснює відмінності у сприйнятті явищ помилками, спирається на якісні кількісні показники; І-тип розділяє загальне знання на конкретні інформаційні блоки, властиві окремим галузям знань; S- и G-типи розглядають явища з різних боків, що уможливорює інформаційну стереофонію, а отже, глибинність усвідомлення проблеми. У межах соціальних рис особистості Н-тип приймає універсальний характер існуючої ієрархії цінностей, існуючий тип соціальних ролей і статусів, оперує усталеними концепціями конвенційного типу; І-тип цінує незалежність, довіряє власним оцінкам, не приймає соціальних приписів, усталених традицій та ін.; S- тип та G-тип цінують співробітництво, колективні форми діяльності, де лідером часто виступає G-тип, оскільки продуктивно генерує нові нестандартні ідеї, підходи, володіє креативністю тощо. На думку ж Р. Довсона, особливості когнітивного стилю вирішення проблем дають підстави казати про чотири різновиди, кожен з яких можна ілюструвати паралелями зі світом фауни: биком, орлом, бджолою та собакою-пошукачем [5, с. 201], де стилю першого притаманна логіка, швидке

прийняття рішень без урахування наявності інших позицій, активність у конкурентній боротьбі, цілеспрямованість, а орлу – й ризикованість. Собака та бджола належать до категорії спостерігачів, які поважають уважне і спокійне вивчення реального контексту подій, копіткий збір фактів, де бджола тяжіє до стратегій обговорювання проблем з іншими, створення колективної команди, а собака – до глибокого осмислення і неспішливого шляху розв’язання проблеми. Також цікавими є розробки Б. Бернса, С. Московічі, Ж. Подйола та інших дослідників.

Власне ж творчий акт завжди вважають злиттям логічного (аналіз-синтез у процесі уявлення) та інтуїтивного рівнів мислення. Життя особистості – процес зміни двох форм внутрішньої і зовнішньої активності: творчості та діяльності [8, с. 276]. При цьому діяльність – доцільна, довільна, раціональна, свідомо регулюється, збуджується визначеною мотивацією і функціонує за типом негативного зворотного зв’язку: досягнення результату завершує етап діяльності. Творчість же є спонтанною, мимовільною, ірраціональною, вона не піддається свідомій регуляції, мотивується відчуженням людини від світу і функціонує за типом позитивного зворотного зв’язку: отримання творчого продукту лише стимулює процес, продукуючи його безперервність. Звідси механізм діяльності зводиться до взаємодії активної свідомості з пасивним несвідомим, тоді як творчість є життя домінуючого несвідомого за взаємодії з пасивною свідомістю, що в аспекті творчої особистості акцентує на вмінні свідомої активації несвідомого.

Такий підхід є актуальним для галузі державного управління, зокрема в концептуальній площині прийняття корпоративних і спільних рішень, які «із стрімким розвитком технології обробки інформації ... набувають значно більшої складності та раціоналізму, ніж це було в минулі епохи» [7, с. 250], що, у свою чергу, акцентує на необхідності творчого, розкутого мислення управлінця, який, проте, часто має певні якісні й кількісні обмеження: це «а) межі його здатності виконувати, б) межі його здатності приймати правильні рішення» [там само, с. 46]. Крім того, «з одного боку, індивід обмежений вміннями, звичками та рефлексами,

що лежать за межами впливу його свідомості... З другого боку, індивід обмежений своїми цінностями і уявленнями про мету, які впливають на нього в процесі прийняття рішень. З третього боку, індивід обмежений ступенем відповідності його знань роботі, котру він виконує. Це однаковою мірою стосується як базових знань, необхідних для прийняття рішень..., так і інформації, необхідної для прийняття рішення з урахуванням конкретної ситуації». [там само, с. 47]. Тому як для розвитку, так і для виявлення творчих здібностей необхідна своєрідна обстановка – «креативне середовище», що характеризується ознаками оптимальної мотивації досягнення, відсутністю загрози та примусу, прийняттям і стимулюванням будь-яких ідей, свободою дії та ін. Звичайно структури державного управління, де чітко регламентовано й організовано процес діяльності, не завжди відповідають вимогам креативного середовища, що ще раз доводить доцільність ознайомлення керівників управлінської галузі із системотвірними факторами та методами створення оптимальної творчої атмосфери в колективі. Так, серед групових методів організації креативного середовища насамперед виокремлюють мозковий штурм та синектику [8, с. 278]. Відомо, що перший характеризується відсутністю критеріїв оцінки та напрямів пошуку ідей і розділений на етапи: а) спонтанної генерації й б) експертизи ідей. Спеціалісти вбачають недолік методу в невеликій продуктивності при великих витратах часу. Синектика – варіант першого методу, ускладнений допуском критики на стадії генерації та визначенням прийомів розробки ідей. У процесі генерування ідей, як правило, використовують такі вербальні техніки:

- пряма аналогія – аналіз того, як в інших галузях розв’язується подібна проблема;
- особиста аналогія – техніка емпатії, чи вживання в образ об’єкта і розуміння його на основі власних відчуттів;
- символічна аналогія – короткий символічний опис проблеми у формі парадоксу чи метафори;
- фантастична аналогія – пошук рішень у міфах, казках, фантастиці.

Основний недолік методу – необхідність високої згуртованості й попереднього знайомства членів групи, а також професійної підготовки ведучого, оскільки в гонитві за продуктивністю може різко й безконтрольно зрости критичність групи і, як наслідок, порушитися гармонія креативного середовища.

Серед методів оптимізації накопичення і структурування знань про проблему є різні структурні схеми збору й аналізу попередньої інформації про проблему. Так, теорія вирішення винахідницьких завдань (рос. ТРИЗ) є комплексною структурно-логічною програмою з виявлення й усунення протиріч креативної проблеми, орієнтована на ідеальний результат, створена Г. Альтшуллером [1]. Оптимізація вирішення творчого завдання полягає в накопиченні даних з аналізованої проблеми відповідно до пропонованого алгоритму.

Структурно-логічна схема процесу моделювання, що базується на раціональному ментальному процесі уявлення результату праці (побудова образу продукту, створення програми отримання продукту, моделювання процесу отримання продукту тощо). Як один із принципів такого моделювання використовується аналіз певного об'єкта як системи, що має: основну функцію, ознаки об'єкта, підсистеми об'єкта (структуру), інші функції, які може виконувати об'єкт, надсистему об'єкта (категорію, до якого належить об'єкт) [4].

Матеріалом для відпрацювання навичок використання окреслених структурно-логічних схем можуть служити наведені нижче вправи «Пошук спільних ознак» (табл. № 1), «Визначення понять», «Парадоксальне поєднання ознак об'єкта» [8, с. 279].

Пошук загальних ознак

Характеристики й аналогії	Об'єкти	
	МІСТ	СКРИПКА
Основна функція	Споруда для поєднання берегів	Музичний інструмент
Загальні	Міст поєднує береги, як скрипка – людей. Смичок ходить по струнах, як люди і машини по мосту. Міст і скрипка вимагають ретельного виготовлення й служать довго.	
Ознаки	Залізний, дерев'яний, має коливання, розвідний, підвісний, витримує великі навантаження	Дерев'яна, має акустику, красива, пофарбована
Підсистеми	Опори, троси, перила, настил	Корпус, струни, гриф, лак
Загальне	Будівельний матеріал – дерево і залізо. Натягнення тросів і струн. В обох словах є буква «с»	
Інші функції	Архітектура, естетика, орієнтир	Естетика, цінність, раритет
Загальне	Архітектура – це музика, що застигла. Метафори: наводити мости, бути першою скрипкою	
Надсистема	Будівельна споруда	Музичний інструмент
Загальне	Міст і скрипка – витвори мистецтва. Венеція славиться і мостами, і скрипками	

У вправі «Парадоксальне поєднання ознак об'єкта» необхідно створити оксюморон – поєднання протилежних властивостей об'єкта в ціле.

Алгоритм конструювання оксюморона:

- а) подати стисло характеристику поняття;
- б) визначити його сутнісні ознаки і записати у стовпчик;
- в) підібрати до кожної ознаки антонім (антиознаку);
- г) з отриманого переліку вибрати:
 - можливу комбінацію антонімів із запропонованим поняттям;
 - можливу комбінацію ознак з анти ознаками (власне оксюморон);
 - найкращі визначення-метафори.

Наприклад: вода

а) стисла характеристика: речовина для підтримки життя на Землі, у воді народилося життя на Землі, в природі вона здійснює кругообіг;

б) ознаки:

підтримує життя;

випаровується;

рідка;

замерзає при 0 С;

прозора;

без смаку й запаху;

мокра;

в) антоніми (анти ознаки);

вбиває життя;

конденсується;

тверда;

не замерзає взагалі;

мутна;

смачна й ароматна;

суха;

г) можливі комбінації:

– мертва вода, тверда вода, суха вода, ароматна вода;

– прозора непрозорість (дзеркальний ефект), рідкий запах (дезодорант);
твердий запах (ароматизатор); твердий антизапах (фільтр-поглинач); смачна
замерзлість (морозиво);

– вода – кров Землі, вода – мати життя, дощ – сльози неба.

У вправі «Визначення понять» використано такий принцип структурно-логічного моделювання, як вільне генерування асоціацій з подальшими операціями їх аналізу і синтезу.

Алгоритм виконання вправи:

– запишіть поняття й у стовпчик запропонуйте по одній асоціації, що відбивають суть поняття (не менше 7-10);

– виберіть з них 5-7 найточніших, сформулюйте варіанти визначень, акцентуючи на сутнісних ознаках поняття;

– синтезуйте визначення з декількох формулювань.

Наприклад: мислення

процес; +

проблема; +

логіка;

інтуїція;

успіх;
самостійність; +
ерудиція;
розв'язання. +

Варіант визначення: Мислення – це процес самостійного розв'язання проблеми.

Отже, наведені вправи розвивають і активізують творчі здібності, скеровані на створення творчого середовища й оптимізацію накопичення відомостей про проблему.

Узагальнюючи, можна вважати, що управлінська креативність у цілому – це соціально-професійна компетенція суб'єктів діяльності, що передбачає здатність до продуктивної активності, результатом якої є формування нових, нестандартних підходів, технологій та методів здійснення функцій з управління соціальними групами та інститутами (див. праці з ефективного управління (В. Бойков, А. Гастев), концепції креативного підприємства (Г. Бережнов) та креативної освіти (С. Алієва), теорії розвитку здібностей у процесі діяльності (Л. Виготський, Я. Пономарьов, Б. Теплов), факторний та цілісно-особистісний підходи до сутності креативності (О. Мелік-Пашаєв, Я. Пономарев) та ін.

Висновки. Зазначені чинники активації творчих здібностей як рушійна сила підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування становлять надійне підґрунтя зміцнення фахової спроможності державного службовця. Затребуваність апробованих автором ідей та методик в аудиторії свідчать про необхідність їх подальшої популяризації та запровадження заради ефективнішої підготовки державних службовців до активної інноваційної роботи, розвитку їхнього творчого потенціалу.

Література.

1. Альтшуллер Г. С. Творчество как точная наука / Г. С. Альтшуллер. – М. : Советское радио, 1979. – 184 с.

2. Батоврина Е. В. Развитие креативности управленцев в процессе профессиональной подготовки / Е. В. Батоврина [автореферат]. – АДД по специальности 22.00.08 – социология управления. – М., 2007. – 30 с.

3. Бессер-Зигмунд К., Зигмунд Х. Самокоучинг: Культура личности менеджеров и руководителей / Пер. с нем. И. Тарасовой. СПб.: Издательство Вернера Регена, 2010. – 176 с.

4. Дилтс Р. Моделирование с помощью НЛП / Р. Дилтс. – СПб. : Питер, 2000. – 288 с.

5. Доусон Р. Уверенно принимать решения / Р. Доусон. М. : Юнити, 1996. – 255 с.

6. Кочетков В. В., Скотникова Н. Г. Индивидуально-психологические проблемы принятия решений / В. В. Кочетков, Н. Г. Скотникова. – М. : Наука, 1993. – 144 с.

7. Саймон Г.А. Адміністративна поведінка: Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції / Г. А. Саймон // Пер. з англ. вид. Вид. переробл. і допов. – К. : АртЕк, 2001. – 392 с.

8. Связи с общественностью как социальная инженерия / Под ред. В. А. Ачкасовой, Л. В. Володиной. – СПб. : Речь, 2005. – 336 с.

9. Стернберг Р., Григоренко Е. Инвестиционная теория креативности / Р. Стернберг, Е. Григоренко // Психологический журнал. – 1998. – № 2. – Т. 19. – С. 144–161.

10. Maruyama M. Interwoven and Interactive Heterogeneity in 21st Century // Technological forecasting and social change, 1994. – Vol. 45. – No 1. – P. 93–102.